

LONGFELLOW IN SMOLNIKAR

Janez Stanonik

I

Malokateremu Slovencu je usoda skrojila bolj pestro in nenavadno življenjsko pot, kot jo je Andreju Smolnikarju. Rojen leta 1795 v Kamniku, je za Napoleonove Ilirije obiskoval srednjo šolo v Ljubljani, kjer je med drugimi imel za sošolca Matijo Čopa in Friderika Barago. Dasi mu leta francoske okupacije niso ostala v prijetnem spominu, je bilo vendarle to obdobje zanj pomembno, saj se je prav takrat v njem razvil ponos na lastno slovensko — »ilirsko« — poreklo, ki ga je ohranil vse življenje. Še veliko pozneje je osamljen v daljni Ameriki citiral v svojih knjigah odlomke iz *Ilirije oživiljene* in govoril o Valentinu Vodniku kot o »velikem preroku«. Po dovršeni srednji šoli je Smolnikar študiral v Ljubljani teologijo. Leta 1819 je postal duhovnik in je nato služboval kot kaplan 1820—1821 v Stični, 1821—1824 v Ložu na Notranjskem in 1824—1825 v Škofji Loki. Leta 1825 je vstopil v benediktinski samostan v Št. Pavlu v Labudski dolini na Koroškem, kjer je naslednje leto naredil meniško zaobljubo in si nadel samostansko ime Bernard. Ker je spadalo pod ta samostan tudi semenišče v Celovcu, je bil leta 1827 Smolnikar prestavljen v Celovec in je tam poučeval biblijske vede novega testamenta. V Celovcu je bil v tesnih stikih s Francetom Prešernom,¹ Antonom Martinom Slomškom, Jurijem Japljem in, po konfinaciji Jakoba Zupana v Celovcu, tudi z Zupanom. Jakob Zupan je celo spesnil precej obskurno pesem za »Bernarda«, ki je izšla pod naslovom Duhovni tatovi v *Kranjski čbelici*. Vsa ta leta se je Smolnikar intenzivno posvečal predvsem študiju patristične literature, zanimala pa ga je tudi zgodovina recepcije krščanstva pri Slovanih, še bolj pa zgodovina in ideje reformacije nasploh, posebej pa še reformacija pri Slovencih in drugih Slovanih. Morda je prav Smolnikar s svojim poznavanjem zgodovine pokristjanjenja pri Slovencih pomagal Prešernu pri proučevanju zgodovinskega ozadja, ki ga je le-ta uporabil pri *Krstu pri Savici*, čemur je Prešeren kasneje dal priznanje na ta način, da je poklonil Smolnikarju izvod *Krsta* z lastnoročnim posvetilom.²

Že v dobi, ko je Smolnikar študiral teologijo v Ljubljani, so se začele javljati pri njem duševne motnje, ki so se v Št. Pavlu in v Celovcu

¹ Mirko Rupel: Še eno Prešernovo posvetilo, *Slavistična revija* V—VII (1954), 302.

² ib.

še stopnjevale. Začel si je razlagati nekatere zunanje dogodke kot namige božje, češ da ga je bog posebej izbral, da bo z njim dosegel združitev vseh krščanskih sekt v eno vero. Te ideje so se razvile v duševno neuravnovešenost, ki jo je France Kidrič, zdi se pravilno, označil kot resne duševne motnje.³

Smolnikar je postajal vedno bolj skeptičen do pravilnosti katoliških verskih doktrin. Pripravljal je daljšo teološko razpravo, za katero je spoznal, da zaradi neortodoksnih interpretacij, ki jih je vsebovala, ne bo mogla biti natiskana v predmarčni Avstriji. Vedno bolj je živel v strahu, da bodo oblasti spoznale njegove nove verske nazore in da ga bodo preganjale. Zaradi tega se je sklenil umakniti v Ameriko. Izkoristil je obisk sošolca Barage v domovino in je z njegovim posredovanjem dobil od avstrijskih oblasti dovoljenje za potovanje v Združene države. Obljubil je, da bo deloval v Ameriki kot misijonar; v resnici pa nikdar ni nameraval te obljube izpolniti.

Leta 1837 je Smolnikar odpotoval iz Trsta z ladjo *Highlander*, ki je bila namenjena v Boston. Prvotni Smolnikarjev načrt je bil, da bi šel čimprej v Philadelphijo, kjer je bila močna kolonija Nemcev. Smolnikarjevo znanje angleščine je bilo šibko in zaradi tega je želel živeti v krajih z močnimi nemškimi naselbinami. Ko pa se je po prihodu v Ameriko seznanil z nekaterimi bostonskimi Nemci, je ostal kar v Bostonu. Prvo zimo je deloval kot duhovnik tamkajšnjih Nemcev. Že spomladi 1838 pa se je sprl z bostonskim škofom in izstopil iz katoliške cerkve. Začel je javno propagirati svoje verske nazore, napadal je zlasti papežev primat in govoril o združitvi vseh krščanskih sekt v eno cerkev. Okoli sebe je zbral, najprej v Bostonu, potem pa še v nekaterih drugih mestih Združenih držav, verske somišljenike, ki so ga finančno podpirali. V tej dobi je tudi začel pisati svoje najpomembnejše delo, znano pod naslovom *Denkwürdige Ereignisse im Leben des Andreas Bernardus Smolnikar*. To delo je izšlo v treh knjigah v letih 1838—1840, v skupnem obsegu skoraj dva tisoč strani.⁴ Ti trije zvezki, kot tudi knjiga *Eines ist Noth*, ki je izšla leta 1841 v Philadelphiji na čez 600 straneh,⁵ so v

³ Kidričev sestavek o Smolnikarju, shranjen v rokopisu pri SAZU v Ljubljani.

⁴ Polne naslove teh knjig je objavil Ivan Zika: Nekaj o Kamničanu Andreju Bernardu Smolnikarju, *Kamniški zbornik* VI (1960), 67—86, gl. str. 84. Prva knjiga je izšla v Cambridgeu pri Bostonu (sedežu harvardske univerze!). Kot tiskarji so navedeni Folsom, Wells in Thurston. V resnici gre tu za tiskarno harvardske univerze. Drugo knjigo je tiskal Julius Bötticher in je izšla leta 1839 v Philadelphiji. Tretjo knjigo je tiskal H. Ludwig in je izšla leta 1840 v New Yorku. V svoji študiji bom citiral te tri knjige s kraticami DE I, DE II in DE III. Ivan Zika objavlja v istem članku bibliografijo vseh Smolnikarjevih del; ta je sicer zelo izčrpna, ni pa popolna. Bibliografija ne vsebuje tistih separatnih tekstov, ki so sedaj izgubljeni, pa se jih da identificirati iz drugih virov. Prav tako tudi ne vključuje številnih člankov, ki jih je Smolnikar objavil v raznih ameriških časopisih.

⁵ Knjiga *Eines ist Noth* je izšla leta 1841 v Philadelphiji tudi v angleškem prevodu, ki ga Ivan Zika v svoji bibliografiji ne citira. Naslov angleškega

bistvu avtobiografskega značaja ter vsebujejo mestoma važne podatke za slovensko kulturno, predvsem pa za literarno zgodovino v prvi polovici 19. stoletja. Ker so te knjige pri nas le deloma dostopne, v Združenih državah pa so ohranjene v zelo redkih primerkih, so podatki, ki jih najdemo v njih, med drugimi o Valentinu Vodniku in Matiji Čopu, še popolnoma nepoznani.⁶

Že prva leta svojega bivanja v Ameriki se je Smolnikar seznanil z izredno širokim krogom ljudi, med drugimi z Williamom Millerjem, ustanoviteljem sekte adventistov, in z voditelji mormonov, ko so še le-ti živeli v vzhodnih predelih Združenih držav. Študiral je dela avtorjev kot so Johann Bengel, Jung-Stilling in Swedenborg. Zanimal se je za somnambulizem, življenjski magnetizem, pozneje tudi za spiritizem in za druge podobne psevdoznanosti. Vedno bolj je zapadal v verovanje o kabalizmu števil. Zmerom jasneje je tudi izjavljal, da se smatra za posebnega sla božjega, »apostola«, govoril je o apostolu Pavlu kot o svojem kolegi in zatrjeval, da je »sedes apostolica« samo tam, kjer se on trenutno nahaja. Obsojal je impertinenco avstrijskih cesarjev, ki so si dajali naslov »apostolskega veličanstva«. Kot mnogi drugi sodobniki v Združenih državah je oznanjal nastop milenija, tisočletne vladavine miru in blagostanja, napovedane v Apokalipsi.⁷

Ves ta čas je tudi mnogo potoval in je obiskal vsa področja vzhodno od Chicaga. Že na prvem večjem potovanju je prišel tudi v naselbino Economy ob reki Ohio v bližini Pittsburgha. Naselbino je ustanovil Nemec Wilhelm Rapp in je bila urejena po principu utopičnega socializma. Kmalu zatem se je Smolnikar osebno seznanil z Albertom Brisbanom, voditeljem ameriških fourieristov, avtorjem dela *Social Destiny of Man*. V stik je prišel tudi z Johnom A. Etzlerjem, izumiteljem-fantastom, in skrbno prebral njegovi dve knjigi: *The Paradise in the Reach of all Men, without Labor, by Powers of Nature and Machinery*, Pittsburgh 1833, in *The New World; or Mechanical System to Perform the Labors of Man and Beast by Inanimate Powers, that Cost Nothing, for Producing and Preparing the Substances of Life*, Philadelphia 1841. Sam je postal navdušen fourierist in je leta 1843 s skupino svojih pripadnikov ustanovil »Naselbino zveze miru« (»Peace-Union Settlement«) blizu kraja Limestone, Warren County, v severozahodni Pennsylvaniji. Naselbina je bila osnovana na principu skupne lastnine, kot vrsta sorodnih utopičnih

izvoda je: *The one thing needful, namely, to spread as rapidly as possible the glorious manifestation of Our Lord Jesus Christ, as the same is revealed wonderfully for the establishment of universal peace amongst all the nations of the earth in our days, by many signs, the explanation of which is given in this volume, written by Andreas Bernardus Smolnikar professor of the biblical study »of the New Testament«, and of Christ. Translated from the German. Philadelphia: Barrett & Jones, printers, 33 Carter Alley, 1841 (631 str).*

⁶ Nekaj tega materiala o Čopu je priobčil Avg. Pirjevec: Iz korespondence Matija Čopa, *Arhiv za zgodovino in narodopisje* 1 (1930—1932), 12—20.

⁷ O silni razširjenosti ideje o mileniju v ZDA v prvi polovici preteklega stoletja cf: Whitney R. Cross: *The Burned-over District*.

naselbin v ZDA v tej dobi, in naj bi predstavljala zametek drugih podobnih naselbin-filial. Delo v naselbini naj bi doseglo čimvišjo tehnično raven in produktivnost. S tem bi bilo članom naselbine omogočeno, da bi se vse bolj posvečali znanosti in umetnosti. Kasneje naj bi se v tem centru osnovala univerza in tiskarna, kjer bi tiskali tudi periodično literaturo. Rodbinsko življenje članov bi bilo strogo regulirano. Za razvoj tehnike so vzeli s seboj zgoraj omenjenega Etzlerja. Njihov namen je bil, da zgrade na vzpetinah mline na veter, ki bi črpali vodo iz nižine. Ta voda bi bila potem napeljana na mline na vodo, ki bi prenašali vodno energijo na poljedelske stroje. Ko pa so se fantastični načrti Etzlerja izkazali za neizvedljive, so se sredi leta 1844 člani naselbine razšli.

Smolnikar je še večkrat kasneje skušal ustanoviti podobne naselbine, vendar ni imel nikdar uspeha, niti se mu ni posrečilo pridobiti tolikšnega števila ljudi za svoje naselbine, kot jih je imel v prvi. Leta 1848 je poskušal ustanoviti takšno kolonijo v področju gorovja Cumberland, v državi Tennessee. Naslednja leta je kupil zemljo na obmejnem področju med Indiano in Illinoisom, vendar je to naselbino opustil, še preden je prišlo do kakršnekoli organizacije. Zadnji tak poskus je iz leta 1859, ko je Smolnikar kupil v ta namen posestvo v jugovzhodni Pennsylvaniji, blizu mesta Millerstown. To posestvo, imenovano Springhill, je imelo 500 oralov zemlje in se je razprostiralo prek gore Tuscarora in doline Racoon Valley. Vendar ta »naselbina« ni bila nikdar veliko več kot kmetija, ki jo je neki Smolnikarjev somišljenik slabo oskrboval, dokler ni prišlo med njim in Smolnikarjem do spora, ki se je reševal pred sodiščem. Smolnikar pa je obdržal to posestvo prav do svoje smrti.

Smolnikar se je tudi vedno bolj zapletal v notranje politične probleme Združenih držav. Pisal je pisma vsem predsednikom ZDA od Polka pa do Johnsona in guvernerjem raznih federalnih držav. Vedno bolj je opozarjal na elementarne nesreče kot kazni za to, ker zavračajo njegovo božje poslanstvo. Publiciral je letake in brošure, deloma, da jih je pošiljal na razne naslove, deloma pa kot predpriprave za shode, ki jih je — vedno zaman — skušal organizirati. Ko je kriza zaradi sužnjanskega vprašanja v ZDA vedno bolj naraščala, je Smolnikar izbral svojo pot. Zagovarjal je osvoboditev sužnjev, toda na miren način. Na drugi strani pa je celo nasprotoval, da bi se dalo svobodo tistim sužnjem, ki so pobegnili na sever. Vendar je leta 1859 interveniral pri guvernerju države Virginije za pomilostitev Johna Browna, slavnega prvoborca za osvoboditev ameriških sužnjev. Za Lincolnove kandidature za predsednika Združenih držav je javno nastopal proti Lincolnovi izvolitvi, ker je sodil, da Lincoln pomeni vojno. Po Lincolnovi izvolitvi pa je dal tiskati obširen plakat (februarja 1861), kjer pravi o Lincolnu, da je »medij duha prevare in rušenja«, in o abolicionistih, da so izdajalci republike. Ob izbruhu državljanske vojne je šel na jug in imel še istega leta več razgovorov z Jeffersonom Davisom, voditeljem južnih držav. Leta 1862 se je Smolnikar umaknil v Kanado in se v Quebecu že skoro vkrcal na ladjo, da se vrne v domovino, pa se je premislil, ker je prav takrat

v mestu izbruhnili velik požar, ki ga je Smolnikar imel za slabo znamenje.

Poslednja leta njegovega življenja niso dobro znana. V zadnjih publikacijah nastopa kot mož, star več kot 70 let, ki je vse življenje izpolnjeval višje zapovedi, a ni več prepričan, da bo doživel njihovo uresničitve. Umrli je okoli leta 1896, morda v Philadelphiji.

Vse Smolnikarjeve publikacije so silno neurejene, deloma zaradi njegove duševne neuravnovešenosti, deloma pa tudi zaradi težav, ki jih je imel v zvezi s plačevanjem tiskarskih stroškov za svoja dela; saj je moral zaradi varčevanja pogosto v zadnjem trenutku krajšati in spreminjati že predložene tekste in dodajati nove odstavke, ki so se mu zdeli važnejši. Bil je izredno plodovit pisec, saj že njegova sedanja bibliografija, ki še zdaleč ni popolna, vsebuje več kot dvajset naslovov.⁸ Vse do odhoda v Združene države je Smolnikar vzdrževal najtesnejše stike s takratnimi voditelji slovenskega kulturnega preroda. Zlasti ga je vezalo že v študentovskih letih sklenjeno prijateljstvo z Matijem Čopom. Zaradi teh zvez ima Smolnikar za našo literarno zgodovino večji pomen, kot bi mu ga na prvi pogled lahko pripisovali. Njegova usoda je bila v bistvu tragična. Nedvomno je bil Smolnikar v mladosti izredno nadarjen človek. Zaradi skrajno enostranskega duševnega razvoja in zaradi duševnih motenj, ki so verjetno imele svoje korenine že v njegovih otroških letih, pa je postajal vedno bolj čudaški, izgubljal je smisel za življenjsko resničnost in postajal žrtev lastnih prividov. Namesto razumevanja in pomoči je naletel najčesče na posmeh, ki je bil v tujini, zaradi popolne Smolnikarjeve osamljenosti, še toliko mučnejši.⁹

⁸ Ivan Zika, op. cit., str. 84—86.

⁹ Kljub temu da je namen te študije, da prouči specialni problem o stikih med Longfellowom in Smolnikarjem, je bilo vendarle potrebno podati uvodoma krajšo biografijo o Smolnikarju, saj je marsikaj iz Smolnikarjevega življenja še popolnoma neznano. Najvažnejše študije o Smolnikarju so: Josip Mal: *Zgodovina slovenskega naroda*, zv. XI, Celje 1932, str. 519—521; Ivan L. Zaplotnik: Kako je Kamničan skušal preprečiti ameriško državljansko vojsko, *Koledar Ape Marija* 1927, str. 105—116; Ivan L. Zaplotnik: Baraga in Smolnikar, *Bogoslovni vestnik* XI (1931), 274—299; France Koblar: Jernej Levičnik in njegova pesnitev »Katoliška cerkev«, *Čas* XXXIV (1939/40), 297—342, glej op. 9, str. 300—302; Ivan Zika: Nekaj o Kamničanu Andreju Bernardu Smolnikarju, *Kamniški zbornik* VI (1960), 69—86; Janez Stanonik: Andrej Bernard Smolnikar, *Slovenski izseljenski koledar* 1962, str. 170—174; Stanley Žele: Poglavlje iz zgodovine ameriških Slovencev v drugi tretjini devetnajstega stoletja. Andrej Bernard Smolnikar (1795—1869), socialni reformator, apostol svetovnega miru in univerzalne republike, *Prosveta* (Chicago), 9. julij 1962 — 30. avgust 1962. Med vsemi temi študijami je Želetova najbolj izčrpna. Žal pa skoro nič ne obdela Smolnikarjevega delovanja pred odhodom v Ameriko. Žele ima dober posluš za tiste probleme Smolnikarjevega delovanja v ZDA, ki so dejansko najpomembnejši. Vendar je v njegovem spisu nekaj trditev, za katere ni dokazov. Sem spadajo na primer domnevni stiki z Garritom Smithom in njegovo potovanje v Evropo v spremstvu Lajosa Kossutha.

Med najzanimivejše stike, ki jih je imel Smolnikar v Ameriki, sodi njegovo poznanstvo z Longfellowom.

Henry Wadsworth Longfellow (1807—1882) je kot pesnik eden izmed vodilnih predstavnikov ameriške romantike. Rodil se je v Portlandu v državi Maine, ZDA, študiral pa je na Bowdoin Collegeu, kjer je bil njegov sošolec znani ameriški romanopisec Nathaniel Hawthorne. V letih 1826—1829 je prvič obiskal Evropo, da bi izpopolnil svoje znanje zahodnoevropskih jezikov. Živel je zaporedoma dlje časa v Franciji, Španiji, Italiji in Nemčiji, kjer je študiral na univerzah v Dresdenu in Göttingenu. Po vrnitvi v domovino je postal profesor modernih jezikov na Bowdoin Collegeu, najvišji šoli v državi Maine (mesto Brunswick). Razmere na tem collegeu pa so bile takrat zelo primitivne in Longfellow, ki se je komaj vrnil z evropskih univerz, si je želel najti izhoda iz duhomornega podeželskega vzdušja Nove Anglije. Ko mu je bilo ponujeno mesto profesorja tujih jezikov na harvardski univerzi pod pogojem, da se mora predhodno še izpopolnjevati v Evropi, je Longfellow ta predlog z navdušenjem sprejel. Leta 1835 se je odpravil na svoje drugo evropsko potovanje. Obiskal je najprej Anglijo, kjer se je osebno seznanil s Carlylom, ki ga je opozoril na sodobno nemško književnost, zlasti na Goetheja. Po kratkem obisku v Skandinaviji se je ustavil na Nizozemskem, kjer mu je nepričakovano umrla žena. Skrušen od tega udarca je nadaljeval pot v Nemčijo, kjer je pozimi 1835/1836 študiral zlasti starejšo nemško književnost na univerzi v Heidelbergu. Spomladi leta 1836 je šel na pot, ki ga je vodila preko Münchna v Avstrijo in nato v Švico. Prav to potovanje je za nas zanimivo, ker je, kot bomo videli, Longfellow kasneje v svojem potopisnem romanu *Hyperion* napisal, da je v kraju St. Wolfgang na Solnograškem srečal »brata Bernarda«, našega Smolnikarja. Jeseni istega leta se je Longfellow vrnil v Ameriko in je nato deloval od leta 1836 do 1854 kot profesor modernih jezikov na harvardski univerzi, dokler ni bil na lastno željo upokojen, da bi se lahko bolj posvetil literarnemu delu. Kot profesor je Longfellow znan zlasti kot eden izmed prvih posrednikov, ki je seznanjal Ameriko z Goethejevimi deli.

Prvo pomembnejše delo Longfellowa je njegov potopisni roman *Hyperion*, ki je izšel leta 1839, kmalu po njegovi vrnitvi v Ameriko. Predvsem je Longfellow znan po svojih pesniških zbirkah in epskih pesnitvah *Evangeline* (1847), *The Song of Hiawatha* (1855), *The Courtship of Miles Standish* (1858) in *The Tales of a Wayside Inn* (1863). Snov za svoje pesnitve je črpal deloma iz ameriške zgodovine, deloma pa iz evropske kulturne tradicije. Longfellow je zlasti važen kot posredovalec evropske kulture v Ameriki. Odlikujeta ga bolj bleščeč stil in kulturna širina kot pa globina lastnih misli. V moderni ameriški literarni kritiki je Longfellow nekoliko zapostavljen: ameriška literarna kritika se mnogo bolj zanima za sodobnike Longfellowa, kot so Hawthorne, Melville in Whitman. Vendar pa obširne študije o Longfellowu, ki so prav zadnje čase izšle v Združenih državah, pričajo, da Amerikanci še vedno vidijo v Longfellowu pomembnega predstavnika svoje romantike. In to mesto v ameriški literarni zgodovini bo Longfellow bržčas tudi obdržal.

Josip Mal je bil prvi, ki je v svojem sestavku o Smolnikarju opozoril na odlomek v *Hyperionu*, kjer govori Longfellow o svojem srečanju z »bratom Bernardom«. Josip Mal omenja med drugim tudi to, da se je »na svojem potu v Ameriko (Smolnikar) ... že pri odhodu srečal z angleškim (sic) pisateljem Longfellowom ... Temu je zaupno pravil, da gre v novi svet kot izredni odposlanec božji, da zedini vse narode v eni cerkvi, o čemer da je že dolgo razmišljal. Že takoj o prihodnjem božiču je nameraval izobčiti papeža Gregorija XVI ... Longfellow misli, da je Smolnikar po svojem melanholičnem značaju postal žrtev svojega samotarstva in prenapetega razmišljanja«. ¹⁰

Skoraj enake trditve lahko najdemo pri Francetu Kidriču ¹¹ in pri Francetu Koblarju, ki ga je na te stike opozoril Francè Stelè. ¹² Ker poroča Longfellow med drugim tudi, da se je Smolnikar, tik preden ga je Longfellow srečal v vasi St. Wolfgang, sestal v Hallstattu s svojim rojakom Gregorjem Kušarjem, domneva Koblar, da je tisti čas Gregor Kušar, ki je bil sicer uslužben v Škofji Loki, »potoval po Gor. Avstrijskem in tako sta se s Smolnikarjem domenila za slovo«. Nobeden izmed teh treh avtorjev pa ni postal pozoren vsaj ob očitno netočnih trditvah v *Hyperionu*, ko Longfellow govori, da je srečal Smolnikarja na potu s Koroške v Ameriko na Solnograškem, čeprav Smolnikar v svoji prvi knjigi *Denkwürdige Ereignisse* obširno popisuje svoje potovanje v Ameriko iz Celovca v Trst in nato v Boston.

Bistveno drugače prikazuje stike med Longfellowom in Smolnikarjem Stanley Žele v svoji obširni študiji o Smolnikarju, v kateri posveti tudi tri krajše odstavke problemu teh stikov. ¹³ Stanley Žele domneva, da je Smolnikar prišel v stik z Longfellowom šele v Bostonu pri prodajanju svoje prve knjige *Denkwürdige Ereignisse*, in šteje za »literarno fikcijo« trditev, da sta se Smolnikar in Longfellow »sestala v Evropi (na Koroškem)«. Opozarja na dejstvo, da se je Longfellow vrnil »s svojega drugega obiska Evrope že prve dni decembra 1836«, medtem ko »se je Smolnikar odločil za Ameriko šele 5. januarja 1937.«

»Največ informacij o Smolnikarju je Longfellow dobil iz knjige *Ereignisse*, katero mu je ta izročil v preučitev, ko sta se sestala v Cambridgeu, Mass., nekaj pa iz osebnega pogovora (kajti Longfellow je go)voril zelo gladko nemščino in je iz tega jezika tudi prevajal.« ¹⁴

V ameriški literarni zgodovini je problem stikov med Smolnikarjem in Longfellowom popolnoma nepoznan. ^{14a} Smolnikarja ne omenjajo niti specialne študije, ki se bavijo s problemi, bolj ali manj neposredno

¹⁰ Josip Mal, op. cit., str. 519.

¹¹ Kidričev sestavek o Smolnikarju, shranjen v rokopisu pri SAZU v Ljubljani.

¹² France Koblar op. cit., *Čas* XXXIV (1939/40), 300–302, op. 9.

¹³ Stanley Žele, op. cit., *Prosveta* (Chicago), 12. julij 1962.

¹⁴ Tekst v oklepaju sem sam vstavil, ker je prišlo v originalu do izpada ene vrste.

^{14a} Edini ameriški literarni zgodovinar, ki je doslej opozoril na problem identitete osebe, ki jo Longfellow popisuje v poglavju o »bratu Bernardu« v

povezanimi s temi stiki.¹⁵ Kljub temu je ta problem dovolj pomemben, saj poseže globoko v vprašanja literarnega ustvarjanja enega izmed najvažnejših ameriških avtorjev. Kot bomo videli, je zgodovina teh stikov važna celo pri vrednotenju idejnih konceptov Longfellowa. Za nas pa je vprašanje zanimivo, ker je Smolnikarjevo delovanje v Združenih državah eno izmed najstarejših poglavij zgodovine slovenskih izseljencev v Ameriki in ker predstavlja enega izmed prvih primerov navezovanja kulturnih stikov med Slovenijo in ZDA.

III

Roman *Hyperion*, ki je izšel v tisku leta 1839, je, kot smo že ugotovili, avtobiografsko delo: v njem opiše Longfellow svoje bivanje v Nemčiji pozimi 1835/1836 in svoje potovanje po Švici in Avstriji naslednje poletje.¹⁶ V glavnem junaku romana, Paulu Flemmingu, prikaže Longfellow samega sebe.

Flemming, ki je zaradi smrti svoje življenjske družice pravkar pretrpel težak udarec usode, potuje meseca decembra v kočiji ob Renu od Andernacha prek Mainza v Heidelberg, kjer se čez zimo posveti študiju nemške književnosti. Istočasno se seznanja z življenjem in ljudmi v tem pomembnem nemškem univerzitetnem središču. Zgodaj poleti krene zopet na pot, v Švico, obišče prelaz Furka in ostane nekaj časa v mestecu Interlaken. Tu se dogodki romantično zapletejo: Flemming se seznani z lepo Angležinjo Mary Ashburton, ki je s svojo materjo na letovanju v Švici. Z njo hodi na izlete v okolico, se pogovarja o nemški poeziji in splošno o slikarstvu. Toda ko ji Flemming odkrije svojo lju-

Hyperionu, je bil Newton Arvin, ki pa problema ne zna razrešiti. Newton Arvin je eden izmed najpomembnejših ameriških povojnih literarnih zgodovinarjev, ki pa je žal nedavno umrl. Prim.: Newton Arvin: *Longfellow, His Life and his Work*, Boston 1963 (Little, Brown and Com), str. 124: ... Quite unlike this pretty piece of romantic allegory [povest o studencu pozabe] is the curiously affecting story told to Flemming and Berkley, as they sit by a fountain at Saint Wolfgang, by the mad monk Brother Bernardus. He has been converted from Romanism, he tells them, by his intense studies and meditations — converted to a vision of the one true Church that shall unite all peoples; he insists that he has been called by the Spirit to journey to America as Minister Extraordinary of Christ, and there to begin his great work of reform. The insane calm and circumstantiality with which Brother Bernardus tells his story ring so true as to suggest that Longfellow was drawing upon some actual encounter.

¹⁵ Sem spadajo predvsem študije, ki podrobno proučujejo roman *Hyperion*: James Taft Hatfield: *New Light on Longfellow*, Cambridge 1933; Lawrance Thompson: *Young Longfellow (1807—1843)*, New York 1938; Henry A. Pochmann: *German Culture in America*, University of Wisconsin Press, Madison 1957, str. 410—426 in 724—745.

¹⁶ Longfellow je potoval najprej preko Münchna v Avstrijo in nato v Švico. V romanu *Hyperion* je vrstni red potovanja obrnjen.

bezen, ga dekle zavrne. Ves potrto odpotuje s prijateljem Berkleyjem, s katerim se je prav tako seznanil v Interlaknu, prek Innsbrucka v Salzburg, kjer nevarno zboli. Ko ozdravi, obišče, še vedno v spremstvu Berkleya, jezero St. Wolfgang na Solnograškem. Tu se s prijateljem razide ter se vrača prek Stuttgarta domov.

V tem okviru se razvijajo zunanji dogodki. Toda bolj kot ti dogodki je važen v romanu Flemmingov notranji razvoj. Longfellow je pisal svoje delo pod vplivom Goethejevega romana *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. Zato lahko govorimo o *Hyperionu* kot o razvojnem romanu. Vsi nepredvideni dogodki, pa tudi težki življenjski udarci, kot je nenadna smrt žene in nesrečni ljubezenski zaplet leto dni kasneje v Švici, konec koncev vendarle vplivajo pozitivno na Flemmingov razvoj. Sem spadajo seveda tudi njegove študije na heidelberški univerzi.

Poglavitni namen romana pa je, da bi ameriškemu bralcu omogočil vpogled v kulturne razmere takratne Nemčije. *Hyperion* je prvo obširnejše delo o Nemčiji, ki je izšlo v Ameriki. Longfellow je že z naslovom samim skušal izraziti ta svoj cilj: kot grški Titan Hyperion se tudi ta roman giblje v višjih sferah, »med zvezdami«.¹⁷

Vendar Longfellow pri opisu kulturnih razmer v Nemčiji ne kaže mnogo samostojnosti, še manj pa pronicavosti. Podoba Nemčije v *Hyperionu* je v bistvu taka, kakršna je bila takrat že tradicionalna med francoskimi in angleškimi romantiki in kot jo je prvič podala že Madame de Staël, ko je leta 1813 objavila v Londonu svojo knjigo *De l'Allemagne*: Nemčija je dežela blagostanja, kjer žive ljudje neizumetničeno in zato srečno življenje; dežela zasanjanih dolin, starodavnih gradov in zanimivih ljudskih tradicij. Prav tako kot pokrajina je tudi nemška lirski poezija, zlasti pa poezija Uhlanda in Tiecka, preprosta, a vendar emocionalno globoka.

Tri posebna poglavja posveti Longfellow Goetheju, Jeanu Paulu Richterju in E. T. A. Hoffmannu. Tudi pri oceni Goetheja se nazori Longfellowa strinjajo z vrednotenjem, ki ga najdemo že pri Madame de Staël: Longfellow se zgraža nad Goethejevo senzualnostjo, zlasti kolikor pride ta do izraza v »monstruozni knjigi *Die Wahlverwandtschaften*« in v Goethejevem osebnem življenju. Istočasno pa ima Goethe kot umetnik in življenjski filozof tudi svoje vrline. V silnem navdušenju, ki ga kaže Longfellow za Jeana Paula, katerega imenuje edinega (*The Only-One*), pa lahko zasledimo Carlylov vpliv.

Prav v ta splošni okvir postavi Longfellow tudi svoje srečanje s Smolnikarjem.

IV

Po Flemmingovi ozdravitvi odpotujeta Flemming in njegov prijatelj Berkley k jezerom vzhodno od Salzburga, v tako imenovani Salzammergut. Najameta si sobi v vasici St. Gilgen ob jezeru St. Wolfgang.

¹⁷ Naslov *Hyperion* je bil pri romantikih zelo priljubljen. Prim. zlasti Hölderlinov istoimenski roman, kjer je na koncu tudi ostra analiza kulturnih razmer v takratni Nemčiji.

Nekega dne napravita iz te vasice izlet prek jezera in prideta tudi v vas St. Wolfgang. Tu spoznata vaškega duhovnika, s katerim skuša Berkley v šali govoriti latinski. Duhovnik, v zadregi zaradi svojega nezadostnega znanja latinščine, kmalu izgine in se vrne s svojim stanovskim kolegom — našim Smolnikarjem. Smolnikarjevo ime seveda v romanu ni nikdar imenovano.

Še sta sedela ob bronastem vodnjaku, ko se je duhovnik vrnil v spremstvu nizkoraslega moža z velikimi stopali in dolgim modrim površnikom, tako zamaščenim, da je spominjal na Polillinega, ki je bil obrobjen z dolgimi, tankimi odrezki slanine. Njegov obraz je bil širok in miren, a njegove modre oči so blestele z divjim, skrivnostnim, žalostnim izrazom.¹⁸

Neznani duhovnik pove Flemmingu, da namerava oditi v Ameriko, Flemmingovo domovino. »Ničesar nenavadnega ni bilo v njegovem obnašanju, niti v vprašanjih, ki jih je zastavil, niti v opombah, ki jih je izrekel.« Toda ko ga je Flemming vprašal o cilju njegovega potovanja v Ameriko, ga je presenetil duhovnikov odgovor:

»Nebo me je izbralo, da odidem kot posebni odposlanec Kristusov, da združim vse narode in ljudstva v eno cerkev.«

Flemminga je presenetila nenavadna resnost, s katero je izrekel te besede; in pogledal ga je pozorno, misleč, da bo zagledal obraz norca. Toda skromni, nezahtevni izraz tega mirnega obličja je bil nespremenjen; le v očeh mu je žarela skrivnostna luč, kot da bi bile sveče prižgane v možganih, da bi tam pojačale svetlobo dneva.¹⁹

Ko Flemming izrazi dvom o duhovnikovem poslanstvu, mu začne le-ta pripovedovati svojo življenjsko zgodbo. Tej biografiji »brata Bernarda« posveti Longfellow celo sedmo poglavje četrtega dela *Hyperiona*.

V tej biografiji »brata Bernarda« najdemo podrobno popisane sledeče okoliščine: materin vpliv na versko nagnjenje mladega Smolnikarja; študij v samostanu v St. Pavlu v Labudski dolini; sanje, ki jih je Smolnikar imel malo pred smrtjo Franca Svetca; luč, ki se mu je ponoči v samostanski celici pojavila, in glas mrtve matere, ki mu je veleval, naj ostane v samostanu; pridiga, ki jo je imel ob smrti opata tega samostana; duševni preobrat zaradi branja knjige papeža Gregorja XVI; težave z avstrijsko cenzuro; komet, ki se je pojavil, ko je Smolnikar pisal recenzijo Slomškove knjige; komet, ki se je pojavil, ko je Smolnikar sklenil oditi v Ameriko; prostor v frančiškanskem samostanu v Celovcu, kjer je Smolnikar hranil svoje rokopise in ki so ga že prej uporabljali menihi, da so v njem skrivali prepovedane knjige; slovo od Gregorja Kušarja.

Že ob bežni primerjavi lahko ugotovimo veliko podobnost med Smolnikarjevo biografijo v *Hyperionu* in njegovo avtobiografijo, kot jo

¹⁸ *Hyperion*, knjiga IV, poglavje 6.

¹⁹ *ib.*

najdemo v knjigi *Denkwürdige Ereignisse*. Natančnejša analiza pa nam pokaže, da je Longfellow prevedel cele odstavke iz Smolnikarjeve knjige in jih skoro nespremenjene vključil v svoj roman. Za primerjavo nam lahko služi odlomek, ki prikazuje, kako je Smolnikar začel dvoniti o papeževem primatu. Ko je v Celovcu zvedel, da je postal nekdanji menih Maurus Capellari papež in si je kot tak nadel ime Gregor XVI, se je začel Smolnikar zanimati za knjige, ki jih je le-ta napisal:²⁰

DE I, str. 29—30:

...Als ich von den Büchern des neuen Papstes hörte, erregte sich in mir eine ausserordentliche Sehnsucht, sie zu lesen. Ich fragte nach. Allein nirgends konnte ich Eins bekommen. Endlich hörte ich: es sey eine neue Auflage seines für mich höchst wichtigen Werkes: »Il Trionfo della santa Sede e della Chiesa« zu Venedig, und zwei deutsche Uebersetzungen zu Augsburg unter der Presse. Gleichviel, dachte ich, ob ich das Original oder die Uebersetzung früher in die Hand bekomme, das Werk muss ich, so bald wie möglich, lesen. Den Inhalt: welchen zu kennen ich mich vom Geiste ausserordentlich angetrieben fühlte: werde ich auch aus der Uebersetzung kennen lernen. Wirklich kam mir die von Sr. Heiligkeit genehmigte Uebersetzung zuerst in die Hand. Ich fing an, sie mit einer grossen Ehrfurcht zu lesen. Je mehr ich las, desto mehr staunte ich. Die Sache war mir höchst wichtig: ich musste das ganze Buch mit der grössten Aufmerksamkeit durchlesen. Jetzt endlich waren meine Augen ganz geöffnet. Ich sah einen in einem italiänischen Kloster erzogenen Mönch, der zwar viel gelesen, jedoch nur das, was ihn in den Vorurtheilen, an die er sich von Kindheit angewöhnt hat, noch mehr bestärkte, jene Studien aber ganz vernachlässiget hatte, auf die sich ein Bischof, um

Hyperion:

...and when I heard these books mentioned, there arose in me an irresistible longing to read them. I inquired for them; but they were nowhere to be had. At length I heard that his most important work, *The Triumph of the Holy See and of the Church*, had been translated into German and published in Augsburg. Ere long the precious volume was in my hands. I began to read it with the profoundest awe. The farther I read, the more my wonder grew. The subject was of the deepest interest to me. I could not lay the book out of my hand, till I had read it through with the closest attention. Now at length my eyes were opened. I saw before me a monk who had been educated in an Italian cloister; who, indeed, had read much, and yet only what was calculated to strengthen him in the prejudices of his childhood, and who had entirely neglected those studies upon which a bishop should most rely, in order to work out the salvation of man. I perceived, at the same time, that this was the strongest instrument for battering down the walls which separate Christian from Christian. I saw, though as yet dimly, the way in which the union of Christians in the one true church was to be accomplished. I knew not whether to be most astonished at my own blind-

²⁰ V naslednjih citatih, ki jih podajam nekoliko obširneje, ker sami karakterizirajo dovolj zgovorno Smolnikarja in ker so ti teksti pri nas težko dostopni, kaže tisk v kurzivi tiste stavke oziroma posamezne besede, ki jih je Longfellow dobesedno prevedel iz Smolnikarja.

zum Heile der Menschen wohlthätig zu wirken, vorzüglich verlegen sollte. Ich sah zugleich ein, dass dieser Punkt der wichtigste ist, den die Bischöfe und Theologen insbesondere prüfen müssten, um die Mauer, welche Christen von Christen trennt, niederzureissen. Ich sah, obwohl noch sehr dunkel, den Weg, auf dem die Vereinigung der Christen in die Eine Kirche zu stande gebracht werden müsse.

Ich wusste nicht, ob ich über meine Blindheit mehr staunen sollte, dass ich bei allen meinen Studien, obschon ich die katholischen Dogmatiker zu studiren nicht vernachlässigte, das nicht sehen konnte, was ich jetzt beim Durchlesen des Buches auf einmal erblickte, oder über die Blindheit des Papstes, dass er solche Thorheiten zu vertheidigen unternommen, und auch während der Vertheidigung nicht eingesehen habe, dass er im verderblichen Irrthume stecke. Allein, nachdem ich die letzten fünf Jahre die Wege des Herrn näher kennen gelernt habe, staune ich nicht mehr darüber, sondern bete die ewige Vorsehung an, welche die Völker so wunderbar vorbereitet, um sie zur rechten Zeit in die Eine Kirche zu vereinigen.

ness, that, in all my previous studies, I had not perceived what the reading of this single book made manifest to me; or at the blindness of the Pope, who had undertaken to justify such follies, without perceiving that at the same moment he was himself lying in fatal error. But since I have learned more thoroughly the ways of the Lord, I am now no more astonished at this, but pray only to Divine Providence, who so mysteriously prepares all people to be united in one true church.²¹

²¹ Slovenski prevod angleškega teksta: ... in ko sem slišal za te knjige, je zrasla v meni nezadržna želja, da bi jih bral. Spraševal sem po njih; toda nikjer jih ni bilo mogoče dobiti. Končno sem slišal, da je bilo njegovo najpomembnejše delo, *Triumf svete stolice in cerkve*, prevedeno v nemščino in publicirano v Augsburgu. V kratkem času je bil dragoceni zvezek v mojih rokah. Začel sem ga brati z najglobljim spoštovanjem. Čim dlje sem bral, tem bolj sem bil presenečen. Predmet me je kar najbolj zanimal. Nisem mogel odložiti knjige iz rok, dokler je nisem prebral z največjo pozornostjo. Sedaj končno so se mi odprle oči. Videl sem pred seboj meniha, ki je bil vzgojen v italijanskem samostanu; ki je resnično mnogo prebral, in vendar samo tisto, kar je bilo preračunano, da ga utrdi v predsodkih iz njegove mladosti, ki pa je popolnoma zanemarjal tiste študije, na katere bi se naj škof najbolj opiral pri delu za rešitev ljudi. Sočasno sem spoznal, da je to najmočnejše orodje za rušenje zidov, ki ločijo kristjana od kristjana. Videl sem, dasi za enkrat še nejasno, način, kako bi se lahko izvedla združitev kristjanov v eno samo pravo cerkev. Nisem vedel, ali naj se bolj čudim lastni slepoti, da nisem v vseh svojih prejšnjih študijah spoznal tega, kar mi je postalo jasno pri branju te edine knjige,

Vendar so takšni razmeroma čisti prevodi redki. Mnogo česče izbere Longfellow določen motiv iz Smolnikarjeve knjige in ga obnovi v znatno skrajšani obliki. Pri tem izbere nekatere ključne stavke ali tudi samo besede in jih dokaj zvesto prevede, vse drugo pa izpusti. Kot primer lahko navedemo odlomek, v katerem popisuje Smolnikar svojo prvo nočno vizijo, ki jo je imel, ko je še živel v samostanu v Št. Pavlu na Koroškem:

DE I, str. 18:

Mit diesen Gedanken gieng ich, wie gewöhnlich gegen 10 Uhr zu Bette, schlief wie sonst, ruhig ein. Ich weiss nicht, wie lange ich geschlafen hatte, als mich plötzlich ein ausserordentliches Licht, das ich mit keinen Worten beschreiben kann, umglänzte, und mit einer himmlischen Wonne erfüllte. Ich befand mich längere Zeit, jedoch weiss ich nicht, wie lange, in diesem Lichte, und hörte endlich durch meine Ohren ganz deutlich die Worte: *Bleibe im Stifte. In dem Augenblicke, als ich diese Worte hörte, verschwand das Licht.* Ich hatte aber die Augen ganz offen, und ich war so munter, als jetzt, wo ich dieses schreibe, alles war hell im Zimmer. Voll himmlischer Wonne staunte ich, indem ich sonst um 4 Uhr in der Frühe zu erwachen pflegte, dass ich jetzt in dieser Entzückung im Winter, ohne Jemanden zu hören, bis zum Tagesanbruch liegen konnte. *Ich griff nach der Sackuhr,*

Hyperion:

One night, I had gone to bed early, according to my custom, and had fallen asleep. Suddenly I was awakened by a bright and wonderful light, which shone all about me, and filled me with heavenly rapture. Shortly after, I heard a voice, which pronounced distinctly these words, in the Slavonian tongue: — „*Remain in the cloister!*“ It was the voice of my departed mother. I was fully awake; yet saw nothing but the bright light, which disappeared when the words had been spoken. Still it was broad daylight in my chamber. I thought I had slept beyond my usual hour. I looked at my watch. It was just one o'clock after midnight. Suddenly the day light vanished, and it was dark.²²

ali pa slepoti papeža, ki je skušal opravičiti takšne bedastoče, ne da bi sočasno spoznal, da je bil sam v usodni zmoti. Toda odkar sem se seznanil bolj temeljito s potmi gospoda, me to nič več ne preseneča, temveč samo molim k božji previdnosti, ki tako skrivnostno pripravlja vse narode na združitev v eno, pravo cerkev.

²² Prevod angleškega teksta: Neke noči sem šel po svoji navadi zgodaj v posteljo in sem zaspal. Nenadoma me zbudi jasna in čudovita svetloba, ki me je vsega obdajala in me je napolnila z nebeškim zanosom. Kmalu nato sem slišal glas, ki je razločno izgovarjal sledeče besede v slovenskem jeziku: — »*Ostani v samostanu!*« To je bil glas moje rajne matere. Bil sem popolnoma zbučen; vendar nisem videl ničesar drugega kot jasno luč, ki je ugasnila, ko so bile besede izgovorjene. Še vedno je bila polna dneвна svetloba v moji sobi. Mislim sem, da sem spal dalj kot do svoje običajne ure. Pogledal sem na žepno uro. Bila je ravno ena po polnoči. Nenadoma je dneвна svetloba izginila in bilo je temno.

die beim Bette hieng, und es war 5 Minuten nach ein Uhr nach Mitternacht. Die Tageshelle verschwand dann plötzlich, und es war finstere Nacht.

Ich habe anfangs in der Anmerkung mit Fleiss von meiner Mutter gesprochen, Sie ist den 2ten November 1824 gestorben. Vor ihrem Tode fiel mir nie ein, mein Vaterland zu verlassen. Nach ihrem Tode, wie ich oben erwähnt habe, wandelte mich dann und wann eine kleine Lust an, das feste und unabänderliche Entschluss kam aber den Augenblick, den ich oben berührt habe. Nachdem mehrere Jahre später andere ausserordentliche Ereignisse vorfielen, erzählte ich das hier erwähnte nebst den folgenden einigen Vertrauten. Aber bei diesem sagte ich nur so viel: Es war die Stimme eines verstorbenen frommen Menschen. Jetzt bin ich verpflichtet, es genau zu sagen. *Es war die Stimme meiner verstorbenen Mutter.* Ich hörte sie *in der slovenischen Sprache* die angeführten Worte sagen. Ich sah nichts, ausser das Licht, und als ich die Worte hörte, verschwand das Licht.

Iz citata se dobro vidi, kako je Longfellow prevajal in preurejal originalni tekst. Izpuščal je vse dolgovezne stranske misli, ki jih Smolnikar izredno rad plete, opustil je vse nepotrebne podrobnosti in podal le osnovne podatke o posameznih dogodkih. Včasih spremeni vrstni red, v katerem si posamezni stavki ali pa celo dogodki slede. Nadalje izpusti vse tiste elemente, ki so sicer za nas lokalno zanimivi, ki pa za razumevanje Smolnikarjevega karakterja, takšnega, kakršnega hoče prikazati Longfellow, niso bistveno važni.

Na ta način ekscerpira Longfellow prvih 66 strani prve Smolnikarjeve knjige *Denkwürdige Ereignisse*, in sicer tako, da se lahko skoro za vsak stavek, celo skoraj za vsako besedo pri Longfellowu najde ustrezno mesto pri Smolnikarju.

Že z izbiro dogodkov samih je Longfellow skušal poudariti nenormalne elemente v Smolnikarjevem karakterju. Isti cilj imajo tudi nekatere spremembe, včasih tudi samo posameznih besed, ki naj prikažejo Smolnikarja kot zasanjanega zanesenjaka. Hkrati pa Longfellow poudarja Smolnikarjevo izredno načitanost in, kot smo videli že v uvodu, tudi njegovo znanje klasičnih jezikov. Medtem ko Smolnikar izjavi

v zvezi s svojim prvim obiskom v samostanu v Št. Pavlu na Koroškem, da je tu videl med knjigami mnoga dela, ki jih v ljubljanski licejski knjižnici ni bilo,²³ pravi Longfellow, da je Smolnikar zrl na te knjige v »tajnem zanosu« (»secret rapture«). Namesto Smolnikarjeve izjave, da je po tajinstveni luči v samostanu nadaljeval v njem s svojimi študijami,²⁴ stoji v *Hyperionu*, da je skrbno študiral »velike zvezke svete modrosti« (»pored over those tomes of holy wisdom«). Smolnikar poroča, da se mu je sanjalo v samostanu o smrti Franca Svetca malo preden je ta resnično umrl; pri Longfellowu najdemo, da je Smolnikar sanjal o tej smrti isto noč, ko je Svetec umrl.

Zlasti zanimivi pa sta dve spremembi. Ko je nekoč Smolnikar pisal recenzijo neke Slomškove knjige, se je na nebu ob belem dnevu pojavil komet. Smolnikar, ki se je bal spraševati o tem nenavadnem nebesnem pojavu, da ne bi ljudje mislili, da vidi v kometu nekaj posebnega, je vendarle čez nekaj časa naprosil očividca, naj mu podrobneje opiše dogodek. V prvi knjigi Smolnikarjevih spominov je ta očividec označen kot študent J. Sch..²⁵ To kratico Longfellow izpolni kot Johannes Schminke. V drugi knjigi Smolnikarjevih spominov pa zvemo, da je bilo v resnici študentovo ime Jožef Schluet.²⁶ To dejstvo priča, da je bil za ta svoj sestavek Longfellow v celoti navezan samo na besedilo Smolnikarjeve knjige, ne pa na Smolnikarjeve ustne izjave, kot to domneva Žele, pa tudi o tem, da ni črpal dodatnih podatkov iz Smolnikarjeve druge knjige, kar bi bilo tudi časovno težko izvedljivo: druga knjiga Smolnikarjevih spominov je izšla marca 1839,²⁷ Longfellow pa je pisal roman *Hyperion* med septembrom 1838 in julijem 1839, tako da je bil *Hyperion* natisnjen avgusta 1839.

Druga sprememba je v neposredni zvezi z načinom, kako skuša Longfellow razložiti, zakaj je prišlo do srečanja s Smolnikarjem v kraju, ki je izmed vseh možnih poti za potovanje iz Slovenije v Ameriko najbolj neverjeten. Longfellow pravi, da mu je Smolnikar izjavil, da je prišel v St. Wolfgang iz Hallstatta, kjer da se je še enkrat sestal s svojim znancem Gregorjem Kušarjem. Kot smo videli, so doslej kritiki to navedbo imeli za resnično. Smolnikar sam piše v svoji prvi knjigi o slovesu od Gregorja Kušarja. Ko je že čakal na potno dovoljenje v Celovcu, je sporočil Gregorju Kušarju, ki je bil v službi v Škofji Loki, da bi se še enkrat rad sestal z njim. Sešla sta se 18. maja 1837 pri zadnji hiši na južni strani Ljubelja. Longfellow je zopet dobesedno prevedel popis tega srečanja, a ga je pri tem prestavil v Hallstatt, kljub temu da sta oba kraja povsem različna. Zvečer se Smolnikar poslovil od Kušarja in se vrača prek Ljubelja in po severnem pobočju Karavank v Celovec; isti popis poti prevzame Longfellow, čeprav med Hallstattom in St. Wolfgangom ne vodi pot prek nobenih gora in po nobenih pobočjih, temveč po dolini reke Traun:

²³ DE I, 9

²⁴ DE I, 26

²⁵ DE I, 43

²⁶ DE II, 82

²⁷ DE III, 218.

DE I, 65:

Ich *küsste* meinen Ganz-Päpstler (tj. Kušarja), und er *mich*, indem er dachte, dass ich in diesem Punkte auf der nämlichen Stufe der Bildung stehe, wie er. Aber kaum hatten wir einander geküsst, so *erstieg ich* die Höhe des *Berges Gottes als wenn mich himmlische Geister getragen hätten*; er fuhr aber in die tiefen Thäler Krains.

Kaum hatte ich die Grenze Krains verlassen, so *lag eine grosse Schneelawine* vor mir, *über welche noch Niemand gegangen war*. Der *Satan*, *schrte ich laut*, *hat mir eine gute Ladung bereitet*, um mich zu erdrücken: *allein ich will ihn mit den Waffen Gottes meistern*, *sprang über die Lawine*, und lief, *während noch die Gipfel der Berge von der Sonne erleuchtet wurden*, zu meinem Wagen.

Hyperion:

The old man *kissed me*, at parting; and *I ascended the mountain as if angels bore me up in their arms*.

Near the summit *lay a newly fallen avalanche, over which, as yet, no foot-steps had passed*. This was my last temptation. 'Ha!' *cried I aloud*, '*Satan has prepared a snare for me; but I will conquer him with godly weapons*.' I *sprang over* the treacherous snow, with greater faith than St. Peter walked the waters of the Lake of Galilee; and came down the valley, *while the mountain peaks yet shone in the setting sun*.²⁸

Longfellow zaključí svoj popis srečanja s Smolnikarjem z naslednjimi besedami:

Ko je [t.j. Smolnikar] rekel te besede, se je počasi in svečano poslovil kot človek, ki se zaveda velikih dogodkov, ki ga čakajo, in se je umaknil skupaj z drugim duhovnikom v cerkev. Flemming se ni mogel smejati, kot je to storil Berkley; kajti videl je v samotnem, nenavadnem entuziastu, ki ju je pravkar zapustil, še eno žalostno žrtev samote in prenapetega dela možganov; in čutil je, kako težko je tako nevede postati berač, ki išče sočutje soljudi, slep berač, ki prosi za dobro željo ali molitev kot za miloščino.

V

Če sprejmemo splošno naziranje literarnih zgodovinarjev, da je Longfellow napisal *Hyperiona* vsaj deloma pod vplivom Goethejevega romana *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, potem lahko postanemo pozorni

²⁸ Prevod angleškega teksta: Starec (i.e. Kušar) *me je pri slovesu poljubil; in povzpел sem se na goro, kot da bi me angeli nosili v svojih rokah*.

Blizu vrha je ležal pravkar zapadel plaz, prek katerega še niso vodili nobeni koraki. Bila je to moja poslednja skušnjava. »Ha!« *sem glasno vzkliknil*, »*Satan mi je pripravil zanko; toda jaz ga bom premagal z božjim orožjem*«. *Skočil sem prek izdajalskega snega, z večjo vero kot jo je imel sv. Peter*, ko je hodil po vodi Galilejskega jezera; in prišel sem po dolini, *medtem ko so vrhovi gora še žareli v zahajajočem soncu*.

na podobnosti, ki jih kaže odlomek o »bratu Bernardu« v *Hyperionu* s šesto knjigo Goethejevega romana (*Bekenntnisse einer schönen Seele*). Toda razen podobnosti, ki jo izkazuje oba teksta, nimamo nobenih zunanjih dokazov, ki bi nedvomno potrdili, da se je Longfellow odločil, da vključi Smolnikarjevo biografijo v roman *Hyperion* prav zaradi teh podobnosti s citiranim odlomkom Goethejevega dela. Niti nimamo trdnjših dokazov — razen tistih, ki jih bom še navedel — ki bi kazali, da se je Longfellow te podobnosti zavedal. Podrobna primerjava obeh tekstov bi lahko vrgla zelo zanimivo luč na Smolnikarja kot tipičnega predstavnika svoje dobe na eni in morda tudi na Longfellowa in njegov odnos do nemške romantike na drugi strani. V pričujočem delu študije se bomo v tej zvezi omejili na najvažnejša dejstva, ki jih moremo za sedaj ugotoviti.

Tako v poglavju o »bratu Bernardu« v *Hyperionu* kot tudi v navedenem odlomku Goethejevega romana *Wilhelm Meisters Lehrjahre* pride do izraza svojevrsten pietizem, zaradi katerega se Goethejeva »lepa duša« približa verskemu gibanju herrnhuterjev, Smolnikar pa gre nekoliko bolj samosvojo pot, ki ga privede do študija Swedenborga in podobnih avtorjev. Tako Smolnikar kot »lepa duša« se slepo predajata nekemu notranjemu glasu, ki ju, kot menita, vedno pravilno vodi. K temu doda Smolnikar še zunanje »čudeže«, ki ga prepričajo o veliki nalogi, ki mu je bila zadana, namreč da združi vse narode v eno cerkev. Trenutni udarci usode se končno obema izprevržejo v dobro. Oba navdajajo njuna pietistična spoznanja z občutkom neizrečne vzhičenosti. Oba imata kritičen odnos do nekaterih verskih dogem, čeprav so tu motivi pri obeh nekoliko različni (Smolnikarja privede njegov študij do skepse glede dogem; Goethejeva »lepa duša« pa postane skeptična zaradi nazorov, do katerih pride z emocionalno poglobljenim verskim doživljanjem). Oba se odtegujeta življenju v javnosti in se posvečata intenzivnemu branju knjig. — Pa tudi po svojem nastanku sta si navedena dva odlomka sorodna: tako kot je Longfellow uporabljal Smolnikarjevo avtobiografijo za odlomek v *Hyperionu*, tako je tudi Goethe pri navedenem delu romana *Wilhelm Meisters Lehrjahre* uporabljal kot vir biografijo Susanne von Klettenberg. Tako Longfellow kot Goethe vključita v svoja romana celotne biografije, začeni z otroškimi leti obeh karakterjev.²⁹

²⁹ Pri Goetheju ima izraz »lepa duša« pietistični prizvok, ki ga sicer pri drugih romantikih normalno nima. Za Schillerja je »lepa duša« tista oseba, pri kateri vlada popolna harmonija med čustvom in razumom, med dolžnostjo in nagnjenjem. Seveda pri Smolnikarju ni govora o tem, da bi ga mogli imenovati »lepo dušo«: za nas so važne le paralele, ki jih moremo ugotoviti v navedenih odlomkih Goethejevega romana *Wilhelm Meisters Lehrjahre* in Longfellowovega *Hyperiona*. O pojmu »lepe duše« pri nemških romantikih, prim.: Christoph Martin Wieland: *Was ist eine schöne Seele?* (1774); Friedrich Schiller: *Über Anmut und Würde* (1793); Emil Ermatinger: *Deutsche Kultur im Zeitalter der Aufklärung* (Handbuch der Kulturgeschichte, ed. Heinz Kindermann, oddelek 10, zvezek 1), založba Athenaeon, Potsdam 1935, str. 52 sl.

Važno v zvezi s proučevanjem razlogov, ki so privedli Longfellowa do tega, da je vključil v roman *Hyperion* Smolnikarjevo biografijo, je dejstvo, da obstoje določeni znaki, ki jasno pričajo, da se je Longfellow odločil vključiti Smolnikarjevo biografijo v svoj roman po razmeroma temeljitnem premisleku. Zanimiv v tej zvezi je stavek, ki ga najdemo v *Hyperionu* že mnogo prej, v poglavjih, ki popisujejo doživljanje Flemminga v Švici. Ko Flemming spozna, da je njegovo snubljenje Mary Ashburtonove doživelo popoln neuspeh, potarna svojemu prijatelju Berkleyju o svoji žalostni usodi in mu pove, da je sklenil odpotovati iz Interlakna. Berkley ga skuša potolažiti; obljubi mu, da ga bo spremljal na nadaljnji poti in mu pomagal pozabiti »temnolasko in ta nesrečni pripetljaj«:

»Pripetljaj!« je rekel Flemming. »To ni pripetljaj, temveč božja volja, ki naju³⁰ je privedla skupaj, da me kaznuje za moje grehe.«

»Oh, prijatelj,« ga je prekinil Berkley, »če vidiš prst usode tako jasno v vsakem dejanju svojega življenja, potem boš končal tako, da boš imel samega sebe za Apostola in Izrednega Poslanca. Ničesar nenavadnega ne vidim v tem, kar se ti je dogodilo.«³¹

Stavek o Apostolu in Izrednem Poslancu je nedvomno povzet po Smolnikarju.

Rokopis *Hyperiona*, ki je sedaj shranjen v Houghton Library v Harvardu,³² ne kaže bistvenih tekstovnih korektur, ki bi mogle prispevati k nadaljnji razjasnitvi problema. Tekst je gladko izpisan, z nekaterimi manjšimi popravki. Verjetno je to kopija, ki jo je Longfellow priredil za tiskarno. Mnogo bolj zanimiv pa je dodatni rokopisni material, ki je prav tako shranjen v Houghton Library: tu najdemo med drugim krajše beležke, s katerimi je Longfellow pripravljval gradivo za roman *Hyperion*.³³ Za nas je zanimiva naslednja beležka:

Karakter za tretjo knjigo *Hyperiona*.

Nenavaden Nemec, ki ima sobo polno praznih steklenic, v katere začepi duhove, za katerimi zamahne (z roko) in jih ujame.

Gre v Teksas, da bi reformiral svet — gre z ladjo, s cvetnim semenom, vrednim 200 dolarjev, desetimi prašiči in štiridesetimi nemškimi kmeti.

Beraču da potno torbo, ker nima ničesar drugega.³⁴

³⁰ Mišljena sta tu Flemming in Mary Ashburton.

³¹ Henry Wadsworth Longfellow: *Hyperion*, knjiga III, deveto poglavje.

³² MS Am 1340, 69—70. Glavna knjižnica v sklopu harvardske univerze je Widener College Library. Houghton Library je posebna knjižnica v Harvardu, kjer so zbrani rokopisi in redke knjige. V tej knjižnici je tudi že zgoraj omenjeni izvod *Krsta pri Savici*, ki ga je Prešeren s svojim posvetilom podaril Smolnikarju.

³³ MS Am 1340, 71.

³⁴ Tekst se glasi v originalu:

Character for 3rd Vol of *Hyperion*.

A strange German who has a room full of empty bottles in which he corks up spirits, that he clutches at and catches.

Zelo zanimivo bi bilo ugotoviti, kdo je bil ta nenavadni Nemec. Smolnikar to gotovo ni bil, kakorkoli bi ga želeli videti v »Nemcu«, ki zapira ujete duhove v prazne steklenice: Smolnikar ne le da ni šel v Teksas, temveč v tej dobi sploh še ni zbiral nemških priseljencev za svojo utopično naselbino. Zelo verjetno gre tu za osebo, ki jo je Longfellow prvotno nameraval opisati v *Hyperionu*, katero pa je kasneje zamenjal z »bratom Bernardom«, ker je imel morda več podatkov o Smolnikarju, morda pa tudi, ker je sodil, da je Smolnikar zanimivejši in zaradi svoje življenjske usode in idej, ki jih je zastopal — paralela z Goethejevo »lepo dušo«? — bolj primeren, da ga opiše v *Hyperionu*.^{34a}

(Se bo nadaljevalo)

Goes to Texas to reform the world — goes in a schooner, with 200 dollars worth of flower seeds, ten pigs, and 40 German peasants.

Gives a beggar a carpet-bag — having nothing else to give.

^{34a} Tudi ameriški literarni zgodovinar Martin L. Kornbluth je v neki svoji študiji opozoril na paralelo med poglavjem o »bratu Bernardu« v *Hyperionu* in navedenim odlomkom v romanu *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. Prim.: Martin L. Kornbluth: Longfellow's *Hyperion* and Goethe's *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, *Emerson Society Quarterly*, No. 31 (1963), 55—59; prim. str. 58: »Another remarkable similarity... is the introduction of stories of religious experience into each of these books. Proportionately the same space is given to »The Confessions of a Fair Saint« in *Wilhelm Meister* and »The Story of Brother Bernardus« in *Hyperion*. Both stories tell of lives which at one time had followed a secular path, but were eventually given over to Christ«.